

TŐSÉR ÁRPÁD: BLOKÁD

A történetírás vége

SCHUBERT GUSZTÁV

A TÖRTÉNELEM VESZÉLYES ÜZEM, A TÖRTÉNELMI FILM NEM KÜLÖNBEN.

Milyen film a *Blokád*? A kérdés egyetlen szóval megválaszolhatatlan. Illetve dehogy is az, minden kritikusként vagy kommentelőnek határozott válasza van rá, rendíthetetlen magabiztossággal minősíti a filmet, természetesen (?) a maga politikai pártállása szerint, a fideszesek rajonganak érte, az ellenzékiek szívből utálják. De kinek van igaza? Hol az igazság? Valahol közepen a két vélemény között? Szó se róla, a mai magyar társadalomnak már nincs közepe, lyukas, mint az '56-os zászló. De ezzel a hősi szimbólummal – melyet minden magyar párt magáénak vélt vagy hazudott 1989 óta – ez esetben ne nagyon büszkélkedjünk, mert a rendszerváltásnak, a magyar bársonyos forradalomnak épp az lett volna a legfőbb feladata, hogy a '56-ban kitépott Rákosi-címer helyébe a valóban demokratikus, polgári, szabad és szuverén magyar köztársaság címerét odaálmódja. Ezt az álmodot, ma már senki sem álmodja, éjjel rémálmaink vannak, nappalaink gyűlölködésben telnek. Jól elvagyunk, mert megleltük a bizonyosságot. A „nagy szabadság folyton fenyeget”, most viszont feketén-fehéren megmondják a politikusaink kit gyűlöljünk, kitől félünk, ki az ellenségünk. Íme, hát megleltük hazánkat.

A jó kritika nem akad el a szimpla véleménynél (szeretem – utálok), hanem elemzi, alaposan átgondolja, felméri a filmet. A *Blokád* esetében erre semmi esély, bármit mondok, mindenki a maga politikai hitvallásához méri majd, és besorol a saját körébe vagy a rajongva gyűlölt ellenség táborába. A film igazsága senkit sem érdekel, hiszen a szavak ereje nem a műben van, hanem a nézők lelkében. A történelmi hűség már (megint) nem alapkövetelmény: tiéd a múlt, magadnak építed.

Ha a magyar történelemről nem lehet már „harag és részrehajlás nélkül” beszélni, ha a közös történelem tetszésünk szerint alakítható agyaggá válik, akkor a magyar történetírásnak is vége. Ahol pedig megszűnik a történelemtudomány, amely megismerni, nem pedig átépíteni akarja a múltat, ott a közös történelmi tudat és hagyomány helyébe az össznemzeti amnézia lép.

Vagy az alternatív történelmek sokasága.

A történelem addig maradhat „az élet tanítómestere”, amíg az igazat mondja, amíg meg nem hamisítják, nem retusálják a múltbeli tényeket. Egy-egy részlet tudatos meghamisítása sem bocsánatos bűn, de hatása korántsem akkora, mint amikor egy korszak egészét írja át valaki a saját kénye-kedve vagy ideológiája szerint. Ne higgyük, hogy ez a praxis csak a jobb, vagy a bal sajtója, az ultrakonzervatívok éppúgy átírják, kiforgatják a történelmet, mint az ultraliberális *cancel culture*. Hogy miért baj ez? Miért ne lehetne bárkinek bármiféle véleménye bármely történelmi eseményről vagy személyiségről? Természetesen szíve joga, de a vélemény még nem tudás, csak hiedelem. Lehet persze képzelegni a múlttól, de ez ugyanolyan veszélyes, mintha valaki egy sziklaszirt tetején állva kétségbe vonná a gravitáció létezését.

Ugyanígy jár az a társadalom is, amely valós történelmét fiktív történelemre cseréli le. Azok, akik egy érdekcsoport céljaira használják fel a történelmet, és nem a tények, események hiteles rekonstrukciója és megértése érdekében tanulmányozzák, a tudásból óhatatlanul átlépnek a képzeletbe. Nem is kell szándékosan hazudniuk, ehhez a határátlépéshez bőven elég az, ha egy ideológia szemszögéből néznek a történelemre, szükségképpen azt fogják látni, amit

látni akartak, Rákosi és udvarhű filmesei így találták meg és ismertek rá az „öskommunista” Petőfire. „Lobogónk: Petőfi” – hirdette az 50-es évek egyik magyar kultúrpolitikus (nem mellesleg egy időben a filmgyár igazgatója).

De nézzük immár a konkrét példát, mit akarhatott a mai kultúrpolitika a taxisblokádtörténetétől. Nyilván azt, amit minden történelmi regényíró keres, pozitív párhuzamot és megerősítést. Történelmi személyiségek portréját megfestve pedig példaképet vagy antihóstit állítani a jelenkor elé. Az elretentő példa valahogy mindig olyankor válik roppant népszerűvé, amikor valamilyen megrendült hitet, ideológiát vagy épp a nemzeti érzést kell megerősíteni. Csakhogy ez az igény sohasem légtüres térben keletkezik, hanem a kétpólusúvá egyszerűsödött – vagyis végletesen eltorzult – társadalmakban. Az ép társadalom sokszínű, sokféle érdekből, sokféle tudásból, ízlésből, erényből és gyengeségből adódik, érlelődik össze. Az a társadalom, mely két párta szakad szét – egyik oldalon az angyalokkal, másik oldalon a patás ördögök hadával – súlyosan beteg társadalom. Olyasmiben ismeri fel a válság okát és a gyógymódját, a kiutat, a „nemzet egységét”, ami épphogy a végletekig fokozza a széthúzást. Önigazolójóslat, amely a legutolsó pillanatig – a teljes pusztulásig – képes igazolni önmagát.

Zord időkben a fortélyos félelem igazgat, a történetírás, a történelemről való realista gondolkodás helyébe a politikai szélhámosok leghatásosabb trükkje, az összeesküvéselmélet lép. A történelem veszélyes üzem, a normális ügymenete is véres és brutális, de minden kegyetlensége ellenére a józan ész, pontosabban az érdekek és ellenérdekek logikája mentén működik. Akkor siklik ki, amikor a mégoly rideg és kegyetlen rációt és érdeket magával sodorja a gyűlölet. Miért történik ez meg sokkal gyakrabban, szinte menetrendszerűen a modern társadalmakban, mint korábban? Nem azért, mert a régi világ embere szelídebb volt, hanem azért, mert mikroközösségekben, kisvilágokban élt, a modern világ viszont *tömegetársadalom*. A tömeget, az „ezerfejű cézárt” nem az érdek, a logika, a józan ész, vagy akár a nemes érzelm vezérli, hanem az indulat. És nem épp a jóindulat, a „békés tömeg”-ben mindig ott szunnyad a fenevad. A tömeget türelmre inteni mindig nehezebb, mint felhergelni. De hát a jó kormányzásnak épp ez a képesség az egyik kardinális erénye.

A taxisblokádról forgatni egyáltalán nem ördögtől való ötlet; a rendszerváltás bonyolult folyamata nem igazán játékfilmhez illő történet, meg kellett tehát keresni hozzá azt a drámai pillanatot, amelynek révén a lehető legtöbb mesélhető el róla. Köbli Norbert, a forgatókönyvíró észrevette azt a tanulságos lélektani csapdát, amelybe a három egymásnak szegülő erő – a kormány, az ellenzék, a lázadó nép – mindegyike beleesett.

Nézzük meg közelebbről a történelmi dráma három főszereplőjét. Az istenadta „nép” ösztönösen és természetesen cselekszik, a benzin árát a kormány előzetes figyelmeztetés nélkül 65 %-kal emeli, a taxisok, magánfuvarozók a bejelentés estéjén (1990 október 25.) megrohanják az Áfor-állomásokat üzemanyagért, másnap pedig a parlament elé vonulnak, és az áremelés visszavonását követelik. A politikusok, már akkor a pökhendiségben látták hatalmuk legragyogóbb ékét, semmi perc alatt felbőszítik az elégedetlenkedőket, akik járműveikkel eltorlaszolják a pest-budai hidakat.

A kormány tanácstalan, okkal, mert a miniszterelnököt épp operálják, másrészt, mert ilyen súlyos krízisben még nem volt részük, nincs benne gyakorlatuk, nincs rá megoldóképlet, amit viszont az MDF keményvonalasai javasolnak (honvédségi daruskocsikkal beledúrní a Dunába a taxiakat) az alig egy évvel a pártállam bukása után kísértetiesen emlékeztet a kommunista észjárásra. A tankszerű járművek azonban elindulnak a hidak felé. A film e hidegletős jelenete

„Száz év óta örökített paranoia”
(ifj. Vidnyánszky Attila)

az ifjú Antall Józsefről szóló '56-os párhuzamos szálát idézi, az orosz tankokra utalás nem épp MDF-es elfogultságra vall. Végül is a köztársasági elnök, Göncz Árpád parancsa fordítja vissza a monstroomokat a laktanyákba. A korabeli vitát, hogy volt e rá joga, már akkor fejszeéles raszkolnyikovi gondolatnak véltem, a kéjgyilkosok zsigeri szadizmusánál az efféle embertelen absztrakciót még veszélyesebbnek látom („elvont gondolkodású, tehát kegyetlen” – írta főhőséről Dosztojevszkij). A hadsereg főparancsnokaként volt hozzá joga (még akkor is, ha ez a jogkör csak papírforma szerint járt.)

De van ennél erősebb érv is: akkor hogyan is árulta el Göncz Árpád Antall Józsefet? Amint azt a máig öröközöld összeesküvés-elmélet feltételezi. A miniszterelnök talán azt akarta, folyjon a vér a pesti utcán? Szó sincs róla, Antall hallani sem akart semmiféle rendőri vagy katonai erőszakról, arra utasította a kormányt, hogy tárgyaljon a fuvarozók képviselőivel. A két delegációnak végül is sikerült megegyeznie, a blokádnak nem torkolt véres erőszakba.

Göncz Árpád, mint ennek a krízis-történetnek minden főszereplője, követett el hibákat, de ezekben e sorsdöntő napokban ugyanazon az oldalon állt, mint Antall. Még akkor is, ha Antall bizalma megrendült benne. Bizalom/bizalmatlanság – kulcsszavak a rendszerváltás utáni magyar politikában. Már a többpártrendszerre épülő III. magyar köztárság első évében rengeteg rossz mondattal, cikkel,

cselekedettel, törvényjavaslattal adtak okot a politikusok az egyre fokozódó bizalmatlanságnak. Mindenki beleesett ebbe a csapdába. A taxisok, akik okkal lázadtak, mert nem bíztak a kormányban, de a három feszült nap alatt a hidakon, mégiscsak rájöttek, hogy nem forradalmárok. Az SZDSZ vezetői, akiket pár nappal megsejtített az esély, hogy mégiscsak ők léphetnek a megszorogatott, hitelét vesztett MDF-kormány helyére. (Az önkormányzati választásokon épp nagy fölénnyel nyertek.) Antall magánemberei és politikusi tisztessége ugyan nem szenvedett csorbát, de ő is ugyanabba a csapdába esett, mint e – mindannyiunk szerencséjére vértelen – tragédia többi szereplője: félelmei motiválták. A magyar, mint tudjuk, nem fél senki mástól... csak épp önmagától, E körkörös félelem, a száz év óta örökített magyar paranoia ejtett túsul minket 1990-ben, és tart fogva azóta is.

A *Blokád* az én – hangsúlyozottan nem pártpolitikai olvasatomban – ennek a társadalmi, pontosabban társadalomlélektani csapdának a feltérképezése. Akkor teszi ezt sikeresen, amikor tudatában van ennek. Nagy erénye, hogy Antall József személyében olyan főhőst választ, aki miniszterelnökként a jog, a polgári értékrend és a társadalmi sorsközösség, nem pedig a gyűlölködés és az erőpolitika jegyében cselekszik. És ott bukik meg, amikor a realista helyzetelemzés átadja helyét az összeesküvéselméleteknek, amelyek, mint tudjuk, mindig megtalálják a másik oldalon a bűnbakot, minden esemény mögött meglátják a sötét háttérhatalmat. A taxisblokádnak békés megoldása – a gyógyíthatatlan betegség végzetével épp e drámai napokban, a kórházi ágyon szembesülő – Antall József legnemesebb tette. Súlyos veszteség, hogy kortársai és utókora hamar elfelejtették, mit is jelentettek a „pizsamás beszéd” mondatai, miszerint nem állíthatjuk, hogy győztünk, mert ennek a válságnak nincsenek sem győztesei, sem vesztesei. Antall tudta: a testvérharc, a „testvérgyűlölés” – átok.

BLOKÁD – magyar, 2022. Rendező: **Tóser Ádám**. Írta: **Köbli Norbert**. Kép: **Nagy András**. Zene: **Moldvai Márk**. Szereplők: **Seress Zoltán** (Antall József), **ifj. Vidnyánszky Attila** (ifj. Antall), **Gáspár Tibor** (Göncz Árpád), **Tóth Ildikó** (Fülepp Klára), **Márkus Luca** (A fiatal Klára), **Végh Zsolt** (Somlai), **Csöre Gábor** (Kónya Imre). Producer: **Lajos Tamás**. Gyártó: **Film Positive**. Forgalmazó: **InterCom**. 90 perc.